

BİR SENDROM OLARAK POPÜLİZM: POPÜLİST ANTAGONİZMANIN SİYASET PSİKOLOJİSİ

Doktora Öğr. Gökhan Çin

Kocaeli Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
ORCID: 0000-0003-4210-053

Öz

Bu makalede, küresel düzeyde hızla yükselişe geçen popülizmin halk ile seçkinler arasında meydana gelen antagonistik niteliğinin siyaset psikolojisi eksenli değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, özne ile yapı arasındaki ilişkinin diyalektik bir biçimde gerçekleştiği argümanı ekseninde bireylerin neden popülist politikalar benimseyen siyasetçileri desteklediği ve popülizmin hangi psikolojik etkenler sebebiyle yükselişe geçtiği sorgulanmıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda popülizmin ayırt edici nitelikleri olarak halk merkezilik, seçkin karşıtlığı ve genel irade kapsamında beliren otoriter lider unsurları üzerinde özenle durulmuştur. Söz konusu nitelikler, siyaset psikolojisi eksenli bir yaklaşım dahilinde özellikle toplumsal kimlik, grup aidiyetliği, narsisizm, bilişsel ve duygusal unsurlar temelinde değerlendirilmiştir. Çalışmada, popülizmin temsili demokrasinin gölgesinde beliren bir sendrom olduğu argümanı benimsenmiştir. Bu bakımdan popülizmin, mevcut demokrasi bunalımlarını farklı biçimlerde ve çoğunlukla anti demokratik şekilde gündeme getirdiği ileri sürülmüştür. Nihayetinde, mevcut eşitsizlik ve adaletsizlikler karşısında pejoratif duygulara sahip bireylere seslenerek kurgusal bir "kurtuluş" vaadinde bulunan popülizmin 21. yüzyıl itibarıyla yükselişe geçmesinin alternatif grup ve toplumsal kimlik aidiyetliğine bağlı olarak beliren kolektif narsisizm ile ilişkili olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Popülizm, Siyaset psikolojisi, Demokrasi, Otoriterlik, Kolektif narsisizm

Populism as a Syndrome: The Political Psychology of Populist Antagonism

Abstract

In this article, it is aimed to evaluate the antagonistic nature of populism, which is on the rise at the global level, between the public and the elite, based on political psychology. In this context, based on the argument that the relationship between the agent and the structure occurs dialectically, why individuals support politicians who implement populist policies and the psychological factors of the rise of populism have been problematized. From this perspective, the distinctive features of populism, such as people-centrism, opposition to elites, and authoritarian leader elements embodied within the scope of general will have been specifically focused on. These qualities have been considered on the basis of especially social identity, group belonging, narcissism, cognitive and emotional factors, within an approach based on political psychology. In the study, it has been argued that populism is a syndrome that emerges in the shadow of representative democracy. In this respect, it has been argued that populism has brought the current democracy crises to the agenda in different ways and mostly in an anti-democratic manner. As a result, it has been emphasized that populism promises a speculative "liberation" by appealing to individuals with pejorative emotions in the face of current inequalities and injustices, and that the rise of populism as of the 21st century is related to collective narcissism that emerges depending on alternative group and social identity belonging.

Keywords: Populism, Political psychology, Democracy, Authoritarianism, Collective narcissism

* Makale geliş tarihi: 19.06.2022
Makale kabul tarihi: 04.09.2022
Erken görünüm tarihi: 02.01.2024

Bir Sendrom Olarak Popülizm: Popülist Antagonizmanın Siyaset Psikolojisi

Giriş

Sosyal bilimlerde kimi kavramların tanımlanması oldukça tartışmalıdır. Walter Gallie'nin de belirttiği üzere, kimi kavramların kullanımı ise beraberinde sonu gelmez çıkmazları getirmektedir (Gallie, 1956: 168-170). Bilhassa, 20. yüzyılın ikinci yarısı itibarıyla başlayan süreçte siyaset biliminin önemli bir kavramı haline gelen popülizm, siyasal çözümleme hususunda arz ettiği öneme karşın oldukça farklı bağlamlarda değerlendirilmiştir. Nitekim, kimi yaklaşımlar popülist siyaset yapma biçimini demokratikleşmeye katkı sağlayan bir araç olarak ele alırken, kimi yaklaşımlar ise popülizmin doğası gereği demokrasiye tehdit oluşturduğunu öne sürmüştür.

Popülizmi demokrasinin bir belirtisi olarak tanımlayan Ernesto Laclau, popülist siyaset yapma biçiminin farklı kimlik ve taleplerin göz ardı edilmediği, etkin yurttaş katılımını ön plana çıkaran agonistik radikal demokrasinin inşa edilmesine katkı sağlayabileceğinden söz etmiştir (Laclau, 2007: 30-31). Popülizmin toplumu iktidar sahipleri olan güçlüler ve ezilenler olarak iki kampa ayırarak halk ile iktidar arasındaki içsel antagonistik sınırı yeniden inşa ettiğini gündeme getiren Laclau, ayrıca halkın ortaya çıkışını mümkün kılan eşdeğerlik zinciri olarak popülist söylemin gündeme getirdiği talepler ile demokratikleşmeye hizmet ettiğini savunmuştur (Laclau, 2007: 87-92). Popülizm ile demokrasi bağlamında benzer bir yaklaşım benimseyen Chantal Mouffe ise "popülist moment" olarak tanımladığı eşitlikçi ve demokratik ideallerin erozyona uğradığı bir ortamda ortaya çıkan sol popülist hareketlerin yeni politik yapının kurucu aktörü olacak öznenin hegemonya inşası sürecindeki rolünü vurgulamıştır (Mouffe, 2019: 21-30).

Sağ popülist hareketler karşısında sol popülist deneyimlerini ön plana çıkaran Mouffe ile benzer bir yaklaşım içerisinde olan Yannis Stavrakakis, neoliberalizmin siyasal, toplumsal ve iktisadi alanlarda yaratmış olduğu tahribatlar ile liberal demokrasi konseptinin başarısız olmasını gündeme getirerek popülizm gibi halk eksenli siyaset yapma biçimlerinin demokratikleşme konusunda ifa ettiği rolün önemini belirtmiştir (Stavrakakis, 2014: 510-514). Popülizmin yükselişini demokrasi bağlamında değerlendiren bir

başka isim olan Christopher Lasch ise popülist siyaset yapma biçiminin ulusal ve küresel düzeyde çeşitli biçimlerde yüzleşilen yapısal yozlaşmaya karşı geliştirilen kitlesel bir tepki olduğuna işaret etmiştir (Lasch: 1991: 217-220).

Popülizmi demokratikleşme aracı olarak gören söz konusu yaklaşımlardan farklı olarak popülizmin doğası gereği anti demokratik niteliğe sahip olduğunu savunan yaklaşımların literatüre hâkim olduğundan söz edilebilir. İlgili yaklaşımın temsilcilerinden olan Benjamin Arditi'ye göre popülizm, demokrasiye eşlik eden fakat aynı zamanda demokratik siyaset yapma biçimine musallat olan bir hayalettir (Arditi, 2010: 72-75). Arditi, popülizmin “arsızlığı için af dilemeksizin siyasi salonların görgü kurallarından sapan bir katılım tarzına gönderme” yaptığını savunarak popülist siyaset yapma biçiminin liberal demokrasinin temel prensiplerine kökten karşı çıkmadığını fakat demokrasinin mevcudiyetini belirli düzeyde muhafaza eden kurumsal prosedürleri keyfi olarak ihlal ettiğini ileri sürmüştür (Arditi, 2010: 73).

Pierre Rosanvallon'a göre (2008: 264-273), temsili liberal demokrasilerin ve karşı-demokrasi anlayışının bir patolojisi olan popülizm, yekpare bir toplum ile düşman ötekiler tasavvur ederek demokrasinin ve siyasal olanın içini oymaktadır. Popülizm ile demokrasi arasındaki sorunlu ilişkiyi yabancı düşmanlığı, güçlü otoriter liderler ve uzun vadede yeni seçkinler ile eşitsizlik biçimleri yaratması bağlamında değerlendiren Federico Finchelstein, modern popülizmin İkinci Dünya Savaşı sonrası faşizmi temelinde şekillendiğini ileri sürmüştür (Finchelstein, 2021: 199-201). Peter Wiles ise popülizmi, belirli bir programı olmayan, kurulu düzene ve seçkinlere karşı fakat sınıf temelli bir siyaset benimsemekten de uzak, ahlaki temellere ve ön yargılara dayanan bir sendrom olarak tanımlamıştır (Wiles, 1969: 166-167). Laclau'nun kuramını temel alarak popülizme yönelik eleştirel bir yaklaşım benimseyen Andrew Arato ise popülizme has teolojik bir yaklaşım ile kutsallaştırılan ve yoğun bir duygusal yatırım yapılan kurgusal yeni özne olarak “halk” konseptinin otoriter liderler ve diktatörlüğü birçok açıdan meşrulaştırdığını belirtmiştir (Arato, 2015: 50-58).

Popülizm ile demokrasi arasındaki tartışmalı ilişkinin yanı sıra kimlik siyasetinin yeni bir biçimini gündeme getiren, ahlak ve duygu eksenli bir söylemin ön plana çıktığı popülist siyasetin antagonistik niteliğinin psikolojik boyutları olduğu açıktır. Siyaset psikolojisi literatüründe son yıllarda artan popülizm konulu çalışmalar popülizmin tanımlanması ve demokrasi ile ilişkisinin tespit edilmesi açısından önemli bir seçenek sunmaktadır. Bu çalışmada, seçim odaklı yaklaşımı, karizmatik liderler nezdinde cisimleşen kurgusal millet anlayışı, ahlaki temellere dayanan kutuplaşmış toplum imgesi, çeşitli demokrasi sorunlarını gündeme getirmesine karşın uzun vadede otoriterleşmeye yol açması sebebiyle popülist siyaset yapma biçiminin liberal temsili demokrasilerin gölgesinde beliren bir sendrom olduğu argümanı savunulacaktır. Bu bağlamda, popülizmin siyaset mekanizması aracılığıyla

tetiklenen kitlesel psikolojik boyutları olduğu, özellikle belirli düzeylerde demokrasi ve eşitlik taleplerini gündeme getiren sol ve sağ popülist hareketlerin iç ve dış grup aidiyetliği ekseninde şekillenen iyi “biz” ve kötü “onlar” ayrımına sebebiyet vererek demokrasinin varlığını derinden sarstığı öne sürülecektir. Söz konusu yaklaşım, çeşitli saha çalışmalarının bulguları ve geniş kapsamlı literatür taraması ile derinleştirilmeye çalışılacaktır. Ayrıca, popülist siyasetçilerin 21. yüzyıl itibarıyla derinleşen siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunlardan ötürü toplumlarda biriken hınç ile adaletsizlik duygularını harekete geçirerek kolektif narsisizmin yükselişine sebebiyet verdiği argümanı savlanacaktır.

Böylelikle, popülizm ile demokrasi çalışmalarına ve popülizm konulu siyaset psikolojisi literatürüne katkı sunulması hedeflenecektir. Zira, siyaset psikolojisi eksenli popülizm çalışmaları büyük oranda bireylerin neden popülist siyasetçileri desteklediği ve popülizmin hangi psikolojik unsurlar ile ilişkili olduğuna odaklanırken popülizm ile demokrasi ilişkisini psikolojik boyutlarıyla değerlendiren çalışmalar oldukça sınırlı kalmıştır. Öte yandan, popülizmi demokrasi tartışmaları kapsamında ele alan çalışmalar ise popülist siyasetin psikolojik unsurlarını çoğunlukla ikincil plana itmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde, temsili demokrasi uygulamalarının ve küresel eşitsizlik ile adaletsizliğin yaratmış olduğu bir sendrom olarak popülizm argümanı derinleştirilecektir. Böylelikle, popülist siyaset yapma biçiminin 21. yüzyılda neden yükselişe geçtiği hususuna normatif düzeyde cevap aranacaktır. Çalışmanın ikinci bölümünde, popülizm sendromunun ayırt edici nitelikleri üzerinde durulacaktır. Bilhassa, popülizmin halk merkezilik, seçkin karşıtlığı ve genel irade vurgusu çerçevesinde beliren otoriter lider unsurları ele alınacaktır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise popülist siyaset yapma biçiminin psikolojik boyutları çeşitli saha çalışmalarından hareketle değerlendirilecektir. İlgili bölümde, genel hatları itibarıyla öteki imgesi üzerinden şekillenen popülist siyasetin toplumsal kimlik ve kolektif narsisizm ile ilişkisi, bilişsel ve duygusal boyutları çeşitli saha çalışmalarından hareketle irdelenecektir.

1. Bir Sendrom Olarak Popülizm

Temsili demokrasilerin gölgesinde beliren popülizm, mevcut demokrasi ve yönetim sorunlarının çözümünde yaşanan yapısal engelleri çoğunlukla kurumsal prosedürleri yok sayarak duygu ve ahlak eksenli bir söylem ile gündeme getirmektedir. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) 16. Devlet Başkanı Abraham Lincoln'ün tanımı ile “halkın halk tarafından halk için yönetilmesi”ne işaret eden temsili demokrasi konsepti, çoğunluğun iradesinin vatandaşlar ile temsilciler arasında yasalar ile kurulmuş bir bağ aracılığıyla inşa edildiği bir sistemdir (Durgun, 2005: 27-28; Kalaycıoğlu, 2021: 32-33). Tarihsel süreç içerisinde ilk olarak Anglo-Amerikan coğrafyasında uygulanmaya

başlanan temsili demokrasi, egemenliğin halka devredilmesi anlayışına karşın yurttaşların siyasal katılımı temsilciler aracılığıyla sınırlı bir biçimde gerçekleşmesi ve politika üretim süreçlerinde inisiyatifin büyük oranda seçkinlerde toplanmasından ötürü normatif ve pratik düzlemde muhtelif çelişkilere sebebiyet vermiştir (Mouffe, 2015: 30-31). Joseph Schumpeter'in de tespit ettiği üzere temsili demokrasi uygulamaları kısa süre içerisinde birer kamu görevlilerini seçme yöntemine dönüşmüştür (Schumpeter, 2003: 250-264).

19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan ilk popülist hareketlerin temel amaçları da söz konusu sınırlı demokrasi anlayışı, sınıfsal problemler ve çeşitli toplumsal eşitsizlikler ile mücadele olmuştur. Öyle ki, İngilizce halk (people) ile Latince halk (populus) kavramlarından esinlenerek “halkçı” ya da “halka doğru” anlamlarında kullanılmaya başlanan popülizmi siyasal bir program olarak benimseyen ilk hareketlerden biri olan Narodnik, Rusya’da 19. yüzyılın ikinci yarısında çoğunlukla orta sınıfa mensup öğrenci ve entelektüellerin bir araya geldiği, temel olarak Çarlık rejimine karşı köylü nüfus önderliğinde sosyal devrim gerçekleştirme misyonu benimsemiş demokratik bir harekettir (Conway, 1978: 110-118; Kaltwasser vd., 2017: 3).

Narodnik hareketi ile benzer bir program benimseyen ve doğrudan popülizm ile özdeşleşen ilk siyasi parti olan Amerika Halkın Partisi (People’s Party), aktif olduğu 1892-1909 yılları arasında federal yönetimin kapitalist politikalarına karşı kırsal kesimi ön plana çıkaran sol bir harekettir (Kazin, 2016). Bununla birlikte, Amerikan siyasal sisteminin ikili yapısına karşı çıkan ve Demokrat Parti ile Cumhuriyetçi Parti’nin teorik ve pratik olarak birbirinden çok farklı olmadıklarını ileri süren Amerika Halkın Partisi, aktif olduğu kısa dönem içerisinde kırsal nüfus tabanlı üçüncü alternatif olmayı hedeflemiştir (Kaltwasser vd., 2017: 3).

Erken popülizm döneminin bir başka örneği olan ve 1890’lı yıllarda Fransa’da ortaya çıkan Boulanjizm hareketi, popülizmin Batı Avrupa’daki ilk örneklerinden birini oluşturmaktadır. Üçüncü Cumhuriyet dönemi Fransa’sının ön plana çıkan liderlerinden olan General Georges Boulanger’ın önderliğinde kurulan ilgili hareket, işçi sınıfı ve köylü nüfusunu radikal milliyetçi bir eksende yönlendirerek siyasal sistemin yapısını ve mevcut milletvekillerinin niteliğini küçümseyici bir bağlamda ele almıştır (MacDonald, 2022: 65-66). Militarist bir siyasal program benimseyen Boulanjizm, parlamento karşıtı stratejisi ile “gerçek halk demokrasisi” inşa etmeyi misyon edinmiştir (Hermet, 2013: 96; Skenderovic, 2021: 54).

20. yüzyılın ilk yarısında Latin Amerika’da ortaya çıkan popülist hareketler ise klasik popülizmin ilk örneklerini teşkil etmektedir (Finchelstein, 2021: 144-145; 153-156). Asırlar süren sömürge döneminin mirası çerçevesinde derin sosyoekonomik problemler ile karşılaşan ve geç sanayileşen Latin Amerika

ülkeleri özellikle 20. yüzyılın ilk yarısı itibarıyla yoğun kırsal göçlere sahne olmuştur (Hennessy, 1969: 38-35; Çin, 2019: 1-3). Brezilya'da Getulio Vargas (1930-1945), Meksika'da Lazaro Cardenas (1934-1940), Ekvator'da Jose Maria Velasco Ibarra (1934-1935) ve Arjantin'de Juan Domingo Peron (1946-1955 ve 1973-1974) yönetimleri, mevcut siyasal ve toplumsal sorunları kırsal göç sebebiyle yaşanan demografik değişim ile birlikte değerlendirdiği popülist söylem ve stratejiler benimsemiştir (Collier ve Collier, 2002: 14-15). Gino Germani'nin yaklaşımına uygun biçimde sosyalizm ile milliyetçilikten izler taşıyan söz konusu popülist hareketler, ortak biçimde ithal ikameci iktisadi politikalar uygulamıştır (Germani, 1978: 88-89; Mudde ve Kaltwasser, 2013: 496).

Bununla birlikte, Fransa'da 1953 yılında Pierre Poujade önderliğinde kurulan Esnaf ve Sanatkarları Savunma Birliği (UDCA), popülizmin temel ilkelerini benimsemesi sebebiyle önem arz etmektedir. Amerikan tipi sanayileşme modeline ve kapitalist ekonomi politikalarına Fransız toplumunun genel iradesini temsil ettiğini öne sürerek karşı çıkan ve vergi grevleri gerçekleştiren UDCA, aynı zamanda seçkin karşıtı ve entelektüel karşıtı programı ile modern tarihin ön plana çıkan popülist hareketlerinden biri olmuştur (Rucht, 2019: 73).

20. yüzyılın son çeyreği itibarıyla başlayan ve günümüzde küresel düzeyde etkinliğini devam ettiren yeni popülist hareketler yahut neo-popülizm dalgası, neoliberalizmin piyasa merkezli minimal devlet konsepti ile yeni sağ ideolojisinin hegemonyasını inşa ettiği süreçte ortaya çıkmıştır. Dani Rodrik'in de vurguladığı üzere, ilgili popülist hareketler içine doğduğu topluma hâkim siyasal ve kültürel unsurlar ile konjonktürel gelişmelere göre biçimlenmiştir (Rodrik, 2018: 13). Bu bağlamda, Yunanistan'da Alexis Tsipras başkanlığındaki SYRIZA (Synaspismós Rizospastikís Aristerás-Radikal Sol Koalisyon) ve İspanya'da Podemos (Yapabiliriz) sol popülist deneyimleri ekonomik kriz, neoliberalizm karşıtlığı ve Avrupa Birliği (AB) eksenli öteki inşasına dayanan politikalar benimserken; Venezuela'da Nicolas Maduro yönetimi ABD odaklı emperyalizm karşıtlığı; Hollanda'da Geert Wilders önderliğindeki Özgürlük Partisi (Partij voor de Vrijheid, PVV), ABD'de Donald Trump, Fransa'da Marie Le Pen ve Brezilya'da Jair Bolsonaro başta olmak üzere sağ popülist liderler tarafından ortak biçimde göçmen ve yabancılar temelinde şekillenen, kitlelerin sistemsel sorunlar karşısındaki taleplerini yeni milliyetçi ve muhafazakar kurgusal kimlik aidiyetliği inşa ederek düşmanlık ve öfke duygularını tetikleyen söylem ve stratejiler benimsenmiştir.

Temsili demokrasi konseptine karşı yeni alternatif olarak ortaya çıkan müzakereci, katılımcı ve agonistik demokrasi gibi yaklaşımlardan farklı şekilde halk merkezilik, seçkin karşıtlığı, lider aracılığıyla doğrudan katılım arzusu ve yekpare halk imgesine dayanan popülizm, özellikle seçimler ve halk

oylamalarını ön plana çıkarmakta, kurumsal siyasi partilerden ziyade karizmatik önderleri gündeme getirmektedir. Peter Worsley'in de değindiği üzere popülizm, “aracı” siyasal aktörleri olabildiğince kaldırarak kendine has bir biçimde “doğrudan katılıma” atıf yapmaktadır (Worsley, 1969: 246).

Bu bağlamda, temsili demokrasilerde yönetime ve politika üretimine ancak belirli aralıklarla gerçekleşen seçimler aracılığıyla sınırlı bir biçimde katılım gösterebildiği ruhsal durumuna sahip olan yurttaşlar, sistemsel sorunların temel sorumlusu olarak gördükleri kurgusal seçkin zümresine karşı bir tepkide bulunmaktadır. Ersin Kalaycıoğlu'na göre (2021: 53-54), küreselleşme sürecinin de etkisiyle uluslararası düzeyde etkinliği artan ve çok çeşitli yolsuzluk ile skandallara karışan siyasal ve iktisadi seçkinlere yönelik geliştirilen kin duygusu, derinleşen işsiz kalma riski ile terörizm korkusu, kitlelerin mevcut sorunların temsili demokrasi sınırları dahilinde çözülemeyeceğine dair bir inanç inşa etmesine aracılık ederek doğrudan katılıma atıf yapan popülist siyaset yapma biçimini teşvik etmiştir.

Bu yaklaşımdan hareketle, söz konusu öfke ve korku duygularının belirtisi olarak alt ve orta sınıfın desteğini elde eden ve halkın duymak istediğini gündeme getiren otoriter liderlerin ortaya çıktığı ileri sürülebilir. Böylelikle, liberal temsili demokrasilerin yapısal sorunları sebebiyle doğrudan ve etkin siyasal katılım içerisinde olamayan bireyler, söylem ve stratejileri ile kendilerini anladığını düşündüğü liderler ile özdeşleşmektedir. Dolayısıyla, Daniele Albertazzi ve Duncan McDonnell'in işaret ettiği gibi popülizm, “yaklaşan kıyameti vaaz ederken aynı zamanda kitlelere kurtuluş sunmaktadır” (Albertazzi ve McDonnell, 2008: 5). Anti demokratik ve otoriter bir minvalde şekillenen ilgili “kurtuluş vaadi”, öfke, kızgınlık ve umut gibi tezat duyguların dışavurumu olarak ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla, ulusal ve küresel düzeyde var olan eşitsizlik ve adaletsizlik duygusundan beslenen popülizm, 20. yüzyılın son çeyreğinde uluslararası sistemde hegemonyasını tesis eden neoliberalizm ile yakından ilişkilidir. Wendy Brown'ın da işaret ettiği üzere, neoliberal konsept piyasa eksenli özgürlük ve devlet tanımı ile demokratik yaşamın esas gerekliliklerinden olan siyasal katılım, hukukun üstünlüğü ve yurttaşlık haklarını temelden sarsarak mevcut eşitsizliklerin derinleşmesine katkı sağlamıştır (Brown, 2018: 95-105, 176).

Öte yandan, mevcut demokrasi problemlerini “halk” eksenli bir retorik ile dışa vuran popülizm sendromu, söz konusu hususlara eşitlikçi ve özgürlükçü çözümler üretmekten ziyade demokrasinin temel niteliklerini aşındıran bir siyaset yapma biçimi sunmaktadır. Nitekim popülizm, liberal demokrasilerin temel nitelikleri olan kuvvetler ayrılığı, yargı denetimi ve sivil topluma karşı mesafeli bir konumlanışa sahiptir. Zira, ilk kez ABD'nin 37. Devlet Başkanı Richard Nixon tarafından 3 Kasım 1969 tarihinde kullanılan ve kısa süre içerisinde siyaset bilimi literatürüne dahil edilen “sessiz çoğunluk” konseptini

benimseyen popülist aktörler; sivil toplumun ve muhaliflerin ahlaki ve milli değerlerden uzak konumdaki azınlık kesim olduğunu, söz konusu aktörlerin konjonktüre bağlı olarak tanımlanan seçkinler, dış güçler, emperyalistler ve halk düşmanları tarafından desteklendiğini, çoğunluk olarak halkın ise güçlü ahlaki değerlerinden ötürü “sessiz” kaldığını ileri sürmektedir (Lepore, 2010: 4-5; Zelizer, 2017: 35; Müller, 2018: 44).

Bununla beraber, doğrudan katılım anlayışından hareketle “sessiz çoğunluğun” sesi olan seçilmiş liderlerin her türlü denetimden muaf olması gerektiğini savunan popülist liderler, genel irade vurgusunda bulunarak siyasal ve toplumsal farklılıkları yok saymaktadır. Demokratik ilkelerden uzak biçimde ahlaki değerler kapsamında şekillenen popülist siyaset yapma biçimi, iyi ve kötü, dost ile düşman antagonizmalarından ötürü çoğulculuk karşıtıdır (Müller, 2018: 119-121).

2. Popülizm Sendromunun Temel Unsurları

Tjitske Akkerman’a göre (2003: 151), popülist hareketler doğası gereği sağ ideoloji temelinde şekillenerek halk (demos) yerine etnik değerleri (ethnos) ön plana çıkarmaktadır. Bu bağlamda popülizm, demos ile ethnos arasındaki ayrımı muğlaklaştırarak pragmatist ve otoriter bir siyasal paradigma olarak tanımlanmıştır. Buna karşın, popülizmin salt sağ ideoloji dahilinde ortaya çıktığından söz etmek mümkün değildir. Mouffe’un da belirttiği üzere, halk olarak “biz” ve halk düşmanları olarak “onlar” ikiliğini benimseyen, iktisadi problemlerin ve sınıfsal eşitsizliklerin çözümünden ziyade konjonktüre bağlı olarak pragmatist politikalar izleyen sol popülist hareketlerin mevcudiyeti aşıkardır (Mouffe, 2018: 32-35).

Popülizm kavramının sahip olduğu belirsizliği ön plana çıkaran Laclau, popülizmi liberal demokrasilerin içine girdiği kriz neticesinde ortaya çıkan bir söylem olarak tanımlamıştır (Laclau, 2007: 30-34). Bu husus çerçevesinde Gustave Le Bon’un kitleler psikolojisi ve Sigmund Freud’un grup psikolojisi analizini temel alan Laclau, söylemi oluşturan sözcüklerin bilinçdışı düzlemde beliren özleme işaret ettiğini; popülist söylemlerin müşterek biçimde “halk” ve “seçkin karşıtlığı” vurgusunda bulunarak mevcut demokrasi problemlerine bir tepki ve ideal olana özlem olarak ortaya çıktığını; nihayetinde, popülist hareketlerin “kendisinden farklı bir toplumsal gerçekliğin ifadesi (gölge fenomeni)” olduğundan söz etmiştir (Laclau, 1967: 165-174; Laclau, 2007: 35-42, 86-91).

Bu bağlamda popülizm, Martin Freedon’ın “zayıf” ve “güçlü” olarak tasarladığı yapısal ideolojik konseptinden hareketle, sosyalizm, liberalizm ya da komünizm gibi “güçlü” ideolojilerden farklı olarak siyasal sorunlara özgün çözümler üretebilme niteliğine sahip olmadığından ötürü “zayıf” ideoloji olarak

tanımlanabilir. Öyle ki, Cas Mudde, Cristobal Rovira Kaltwasser ve Ben Stanley, popülizmin “zayıf” yahut “zayıf-merkezli” bir ideoloji olarak tanımlamışlardır (Stanley, 2008: 99-100; Heywood, 2012: 13-14; Mudde ve Kaltwasser, 2013: 498). Dolayısıyla, esas itibarıyla “güçlü” yahut temel ideolojilerin yaklaşımlarını konjonktürel gelişmelere ve kültürel öğelere bağlı olarak pragmatist bir minvalde değerlendiren popülist hareketler, içine doğduğu toplumsal değerler ile küresel gelişmelerin sentezini oluşturan ortak söylemler geliştirmektedir (Worsley, 1969: 245-248).

Popülizm kavramının tanımlanması konusunda literatürde var olan farklı yaklaşımlara karşın popülist siyasetin temel nitelikleri olarak kabul edilen başlıca unsurlar şunlardır: “biz” ve “onlar” ekseninde şekillenen halk merkezlik, özgül ahlaki bir perspektif ile benimsenen seçkin karşıtlığı, milli irade ile cisimleşen otoriter lider profili ve yönetimler. Çalışmanın bu bölümünde söz konusu unsurlar özel olarak ele alınacaktır.

2.1. Halk Merkezlik

Benjamin Moffitt’in de belirttiği üzere, popülizmin teorik gelişimi ve pratikteki yansımaları tarihsel bir perspektif dahilinde incelendiğinde halk merkezlik ilkesinin popülizmin en ayırt edici niteliği olarak ortaya çıktığı ileri sürülebilir (Moffitt, 216: 95-96). Kurgusal “biz” ve “onlar” ikiliğine dayanan ilgili “halk” vurgusu aynı zamanda mevcut siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunların temel gerekçesi olarak ileri sürülen yozlaşmış öteki algısını ön plana çıkarmaktadır. Laclau’nun “boş gösteren” kavramı ile tasvir ettiği yekpare, ahlaklı ve erdemli halk imgesi, popülist siyasetin vazgeçilmez unsuru olarak kolektif kimlik inşasına dayanmaktadır (Laclau, 2007: 178-185). Bu bağlamda, “halk”ın toplumsal yapıya ait verili bir öge olmadığını, siyasal bir kategori olarak milliyetçilik gibi unsurların yer aldığı boş gösteren kapsamında inşa edildiğini öne süren Laclau, halkın inşası mantığını ise “popülist akıl” olarak tanımlamıştır (Laclau, 2007: 245-249).

Laclau’nun popülizm yaklaşımına referansla popülizmin “boş kalbi” tabirini kullanan Paul Taggart, popülizmin “kalp bölgesi”nde idealize edilmiş bir halk tasavvuru yer aldığını belirtmiştir (Taggart, 2004: 274-281; Mudde, 2017: 32). Bununla birlikte, halk vurgusunda bulunan tüm siyasal aktörlerin popülist olduğunu iddia etmek doğru bir yaklaşım olmayacaktır. Zira, modern demokrasilerde siyasal aktörlerin temel misyonu halkın temsilcileri olduklarını ve halkı gerçekten temsil ettiklerini kabul ettirmektedir. Jan-Werner Müller’in işaret ettiği gibi, popülistlerin temel argümanı ise halkı yalnız kendilerinin temsil ettiği anlayışı üzerine şekillenmektedir:

“Bir siyasal aktör ya da hareketin popülist olması için, halkın bir bölümünün Halk olduğunu iddia etmesi; sadece kendisinin bu halk ile

esaslı bir biçimde özdeşleştiği veya sadece kendisinin bu gerçek ve doğru halkı temsil ettiğini ileri sürmesi gerekir” (Müller, 2018: 39).

Çoğunlukla, halk için ortak iyiyi temsil ettiklerini ve genel iradenin şahsiyetlerinde cisimleştiğini öne süren popülist siyasal aktörler, Rousseaucu bir yaklaşım doğrultusunda homojen toplum imgesini öne sürmektedir. Jean-Jacques Rousseau'nun “*ortak iyilik her yerde aşikâr biçimde görülür ve fark edilmek için sağduyudan başka bir talebi olmaz. Barış, birlik ve eşitlik, siyasal kurnazlıkların düşmanıdır*” yaklaşımını benimseyen popülist hareketler, “birlik” içerisinde olmayan aktörleri “halk düşmanları” ve “onlar” olarak tanımlamaktadır (Rousseau, 2020: 129). Dolayısıyla, kimlik siyasetinin özgün bir formu olan popülizm, ortak düşman ya da öteki algısı üzerinden bir halk ve biz tanımı inşa etmektedir (Çarkoğlu vd., 2022: 328).

2.2. Seçkin Karşıtlığı

Popülizmin bir diğer ayırt edici niteliği olan seçkin yahut elit karşıtlığı, popülist kimlik siyasetinin yozlaşmış, ahlak ve erdem sahibi olmayan, ortak iyinin düşmanı ötekiler imgesi üzerine şekillenmektedir. Böylelikle popülizm, toplumsallığın ve siyasetin akıldan ziyade ahlak ve duygular temelinde şekillendiğini öne süren Michael Oakeshott'ın yaklaşımına uygun bir biçimde tezahür etmektedir (Oakeshott, 1991: 5-18 ve 55-61). Zira, Oakeshott'a göre (1996: 108-128) modern toplumlarda siyaset inanç ve ahlak eksenli bir yaklaşım dahilinde şekillenmektedir.

Popülist siyasal aktörler de toplumların çoğunluk kesimini oluşturan ve erdem sahibi olduğu tasavvur edilen halk ile çoğunluğun çıkarlarını göz ardı eden yozlaşmış seçkinlerden oluştuğunu ileri sürmektedir. Bu noktada, siyasal spektrumun sol ve sağ konumuna göre değişebilen seçkin tanımı, aynı zamanda konjonktüre bağlı olarak yeniden tanımlanabilmektedir. Söz gelimi, küreselleşme ve göç hareketliliğinin etkisiyle 21. yüzyılda sağ popülist aktörler tarafından seçkinler büyük oranda etnik temelli ve ahlaki değerler bağlamında azınlıklar ya da entelektüeller olarak tanımlanma eğiliminde iken; sol popülistler ise iktisadi temelli ve emperyalizm vurgusu dahilinde kurgusal seçkin algısı inşa etme eğilim ve inancına sahiptir (Mudde, 2017: 33).

Nitekim, sosyoekonomik problemlerin ve emperyalizmin toplumsal yaşamın her kertesinde ön plana çıktığı, sömürgecilik deneyimine sahip olmasından ötürü yerli ve yabancı algısının kendine has bir biçimde şekillendiği Latin Amerika'da sol popülist partilerin öteki olarak inşa ettiği seçkinler çoğunlukla küresel finans kuruluşları, ABD ve liberal medya kuruluşlarıdır. 21. yüzyılın ilk yarısında derin iktisadi krizler ile karşılaşan AB üyesi Yunanistan'da ise SYRIZA hükümeti tarafından seçkinler “AB'nin neoliberal baskılarını dayatan iktisadi oligarşi” olarak tanımlanmıştır (Markou, 2017: 151). Sol

popülist hareketlerin sıklıkla kullandığı argümanları benimseyen SYRIZA lideri Tsipras, iç ve dış düşmanlar olarak yüzeysel biçimde kurguladığı seçkinlere karşı Yunan halkının bir bütün olarak hareket etmesi gerektiğini ileri sürerek seçmenlerin desteğini talep etmiştir (Mavrozacharakis vd., 2017: 43-44).

Bununla birlikte, bir Doğu Avrupa ülkesi olan Macaristan’da sağ popülist çizgideki Viktor Orban başkanlığındaki Fidesz (Fiatl Demokraták Szövetség) hükümeti için seçkinler AB, George Soros ve sivil toplum olarak kabul edilirken; Türkiye’de Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AK Parti) hükümeti için seçkinlerin İstanbul burjuvazisi, laik ve ulusalcı çizgideki Kemalist sivil ve asker bürokrasi olarak tanımlandığından söz edilebilir (Hennessy, 1969: 36-45; Enyedi, 2018: 1068-1070; Çarkoğlu vd., 2022: 338). 8 Temmuz 2014 tarihli AK Parti grup toplantısında konuşan dönemin Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan ise seçkin karşıtlığı ve millet ile bütünleşen lider-siyasal parti anlayışını içeren şu popülist söylemde bulunmuştur:

“Bu ülkede seçkinler, elitler, siyasi, askeri, devlet gücünü elinde bulunduranlar millettten her zaman istediler, milleti adam yerine koymadılar, milletin ferasetine, basiretine, enginliğine, derinliğine hiçbir zaman inanmadılar, hiçbir zaman itibar etmediler, ama biz milletin içinden geliyoruz, biz milletin ta kendisiyiz. AK Parti’yi millet kurdu, AK Parti’nin kumaşını millet dokudu, AK Parti her zaman milletin partisi oldu ve milletle aynı istikamete baktı” (Ak Parti, 2014).

2.3. Genel İrade Vurgusu ve Otoriter Liderler

Carl Schmitt’in dost ve düşman olarak tanımladığı ettiği siyasal konseptine uyumlu biçimde genel irade olarak “biz” ile yozlaşmış seçkinler olarak “onlar” antagonizmasını temel alan popülizm, liberal demokrasilerin sorunlarına demokratik olmayan çözümler ve politikalar önermektedir (Schmitt, 1996: 26-27). Nancy Rosenblum’un tespit ettiği gibi, halkın bir olduğu ve tek bir temsilcisinin olması gerektiği argümanını benimseyen popülist siyasal aktörler, özgül ahlaki değerler temelinde seçkinlerin “ortak iyiyi” ve “genel iradeyi” yok saydığını ileri sürmektedir (Rosenblum, 2008: 26-28).

Bu bağlamda, herhangi bir faktörün halkın iradesini kısıtlamaması gerektiğini savunan popülizm, seçim odaklı sınırlı bir demokratik yaklaşım ile genel iradenin tecessüm ettiği siyasal lider tasavvurunda bulunmaktadır (Mudde ve Kaltwasser, 2013: 503-506). Kendilerinin halkın sesi (vox populi) olduğunu ileri süren karizmatik liderler önderliğinde çoğunlukla seçimler aracılığıyla iktidarı elde etmeyi amaç edinen popülist hareketler, mevcut sorunların sorumlusu olarak gördükleri seçkinlere, liberal demokratik sisteme ve kimi zaman uluslararası aktörlere karşı otoriter ve anti demokratik politikalar

benimseme eğiliminde olmaktadır (Canovan, 1999: 14). Böylelikle, liberal demokrasinin çarpıtılmış bir biçimini sunan popülizm, milli ve genel iradenin bedensel (mimik, jest vb.) ve söylem (büyük oranda düşük seviyeli bir üslup ve argo kelimelerin kullanılması) düzeyinde toplandığı karizmatik liderler tasarlayarak halk ile lider arasında kurgusal bir bağ inşa etmektedir (Wodak, 2019: 12).

Popülist siyasal aktörlerin halk ile lider arasında var olduğunu kabul ettiği söz konusu bağ, hukukun keyfi olarak ihlal edilmesine ve muhalif olanların aşağılayıcı bir tavır ile değerlendirilmesine sebebiyet vermektedir. Temel nitelikleri sebebiyle otoriter kişilik özelliklere sahip liderler ve anti demokratik siyasi partilerde salınım göstererek toplumsal olarak güçlenen popülizm, sahip olduğu çeşitli fraksiyonlarına karşın ortak biçimde muhalif çizgide yer alan sivil toplum kuruluşlarına karşı baskıcı politikalar benimsemeyi teşvik etmektedir. Kuşkusuz, muhalif hareketlere ve sivil toplum faaliyetlerine karşı hoşgörüsüz bir yaklaşım içerisinde olmak popülizme has bir durum teşkil etmemektedir. Buna karşın, Müller'in de işaret ettiği gibi, popülist siyasal aktörleri diğer unsurlardan ayıran en temel konu otoriter politikaların ve keyfi baskıların ahlaki ve sembolik değerler üzerinden ussal bir görünüm elde etmesidir (Müller, 2018: 66).

3. Popülizm Sendromunun Siyaset Psikolojisi

20. yüzyılın ilk çeyreğinde bilimsel bir disiplin olarak ortaya çıkan siyaset psikolojisi, esas itibarıyla siyasal bir aktör olarak insanın kişilik özellikleri, değerleri, inançları, duyguları ve grup aidiyetleri doğrultusunda siyasal tutum ve davranışlar geliştirdiği varsayımını temel almaktadır (Cottam vd., 2017: 26). Deniz Ülke Arıboğan'ın da belirttiği üzere, siyasal ve toplumsal alanlarda duyguların rolünü göz ardı eden rasyonel birey konseptine karşı konumlanan siyaset psikolojisi, siyasal tutum ve davranışların psikolojik unsurlar ile ilişkisini ön plana çıkarmaktadır (Arıboğan, 2020: 42-43). Bu bağlamda, doğuştan sahip olduğu ve toplumsallaşma aracılığıyla geliştirdiği kişilik özellikleri, zihin ve çevre arasındaki dinamik ilişki sebebiyle mevcut bilgileri işleme ve değerlendirmesini tasvir eden bilişsel süreçler, biliş ile etkileşim halinde olan ve siyasal yaşamdaki tutum ile davranışlara etki eden duygular ve bireyin kendisini konumlandığı iç grup ile dış grup sınıflandırması neticesinde ortaya çıkan toplumsal kimlikler özel olarak incelenmektedir (Huddy vd., 2013: 1-16; Nesbitt-Larking vd., 2014: 3-8).

Bu çalışmanın temel odak noktasını oluşturan popülizm, ulusal ve küresel siyasette yaşanan gelişmelere bağlı olarak bireyler arasında beliren psikolojik etmenlerin tetiklenmesi sonucunda geniş kitlelerde salınım gösterdiği argümanından hareketle bir sendrom olarak tanımlanmıştır. Popülist siyaset yapma biçiminin antagonistik niteliğinin siyaset psikolojisi dahilinde

değerlendirilebilecek unsurları olduğu anlayışı son zamanlarda literatürde kabul gören bir yaklaşım olmuştur. Nitekim, 21. yüzyılda popülizmin yükselişe geçmesi ve bireylerin popülist liderler ile siyasi partilere yönelik olumlu duygu ve tutum geliştirmesi hususu sayısı hızla artan siyaset psikolojisi eksenli çalışmalarda ele alınmaktadır. İlgili çalışmalarda popülizm, büyük oranda “biz” ve “onlar” ikiliğine sebebiyet veren iç grup ve dış grup sınıflandırması ile oluşan toplumsal kimlik, bilişsel süreçler ve duygular kapsamında analiz edilmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, popülizmin halk merkezilik, seçkin karşıtlığı ve otoriter eğilim unsurlarını psikolojik ve siyasal boyutları ile değerlendiren siyaset psikolojisi eksenli saha çalışmaları değerlendirilecektir.

3.1. Popülist Toplumsal Kimlik ve Kolektif Narsisizm

Sıklıkla vurgulandığı üzere, popülizmin temel ilkelerinden olan halk merkezilik, kurgusal olarak inşa edilen “biz” ve “onlar” ikiliğine dayanmaktadır. Siyaset psikolojisi eksenli bir perspektif dahilinde ele alındığında iç grup ve dış grup olarak tanımlanan ilgili husus, bireyin kendisini konumlandığı halk (iç grup) ile seçkinlere (dış grup) karşılık gelmektedir. Grup aidiyeti ve davranışlar arasındaki ilişkiyi inceleyen öncü isimlerden Muzafer Sherif ve Carolyn Sherif, bireylerin kendilerini konumlandıkları grup ve grupların iç ve dış ekseninde şekillenen fonksiyonel ilişkisine bağlı olarak davranış geliştirdiklerini ileri sürmüştür (Sherif ve Sherif, 1969: 280-285).

Sunmuş olduğu toplumsal kimlik kuramına göre bireylerin kendilerini “biz” ve “onlar” ekseninde beliren gruplar dahilinde konumlandıklarını savunan Henri Tajfel ve John Turner ise grup üyeliği algısının siyasal ve sosyal davranışlara etki ettiğinden söz etmiştir (Tajfel ve Turner, 2005: 368-376). Bu yaklaşıma göre, kendilerini söz konusu grup kategorisine göre tanımlayan fertler, bir toplumsal gruba üye olmaya dair sahip oldukları bilgi, üyeliğe atfettikleri değer ile duygu çerçevesinde benliğin bir parçası haline gelen toplumsal kimlik¹ inşa etmektedir (Tajfel, 1978: 63-64).

Toplumsal ve siyasal alanın bilişsel süreçler neticesinde algılanması ve tanımlanmasına işaret eden grup sınıflandırması, toplumsal kimliğin oluşumunda temel faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Cottam vd., 2017: 97). Bu bağlamda, etnik, kültürel ve cinsiyet gibi birçok farklı husus dahilinde sınıflandırılan gruplar, bireylerin ait olduğu gruplara göre değer ve duygular geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Nitekim bireyler, ait hissedilen ve algılanan gruba yönelik olumlu ve uyumlu davranış sergileme eğiliminde olurken, dış gruplara karşı

1 Henri Tajfel’e göre toplumsal kimlik: “Bir bireyin benlik algısının, bir sosyal gruba yahut gruplara üyeliğine dair bilgisi ile bu üyeliğe atfettiği değer ve duygusal önemden kaynaklanan bir parçasıdır.” (Tajfel, 1978: 63).

olumsuz ve ötekileştirici tavır benimsemeye yatkın hale gelmektedir (Turner ve Brown, 1978: 258-261).

Popülizm, etnik, ulusal ve cinsiyetçi kimliklerin küresel düzeyde siyasal ve toplumsal alandaki mevcudiyetinin arttığı bir süreçte yükselişe geçmiştir. Dolayısıyla, bireylerin farklı gruplara ve kimliklere bağlanma arzusu ile popülist siyaset arasındaki ilişki incelenmeye değerdir. Nitekim, Michael Hogg'a göre (2004: 208-210), gruplar üzerinden aidiyet inşa eden birey esasen kendisine yabancılaşmakta ve ilgili grup çerçevesinde tanımladığı olumlu ve üstün nitelikleri içselleştirerek öz saygısını artırma arayışı içerisinde olmaktadır. Popülist siyaset ise 21. yüzyılın öz saygı arayışında olan bireylerine halk merkezci ve seçkin karşıtı bir minvalde farklı grup ve kimlik aidiyetleri sunmaktadır. Buna göre, birey kendisi için özel tanınma ve ayrıcalık talep ederek narsistik eğilim içerisinde olabilirken, mensubu olduğu grup ve toplumsal kimliğine yönelik üstünlük algısı inşa edebilmektedir (Golec de Zavala vd., 2019: 38).

Bu yaklaşımdan hareketle, iç ve dış grup sınıflandırmasının radikal bir formunu sunan popülizmin, öz saygı ve ideal ben arayışındaki bireylerin ussal olmayan milliyetçi, kültürel ya da cinsiyetçi değerler kapsamında gelişim gösteren narsistik eğilimlerine işaret ettiğinden söz edilebilir (Wardetzki, 2021: 94-96). 2013 yılı Tanı Ölçütleri Başvuru El Kitabı'na (DSM-5) göre; büyülenme, sınırsız başarı ve iktidar arzusu, özel ve tek olduğuna inanma, aşırı beğenilme ihtiyacı, her şeye hakkı olduğuna inanma, kendi amaçlarına ulaşmak için karşısındakini kullanma, empati yoksunluğu, kıskançlık ve kibir gibi dokuz ölçüt bağlamında tanımlanan narsisizm, bireysel ve toplumsal mahiyete sahiptir (Hirigoyen, 2021: 21-29). Marie-France Hirigoyen'in yaklaşımına göre narsisizm, grup bağlılığı ve toplumsal kimlik ile ilişkili olarak bireysel ve kolektif düzeyde ortaya çıkabilmektedir (Hirigoyen, 2021: 14).

Marta Marchlewska ve arkadaşlarının 2014 yılında Polonya'da gerçekleştirdiği saha çalışması neticesinde Polonyalı olmanın üstün bir nitelik olduğunu düşünen ve kendisini ait hissettiği etnik temelli iç grup vasıtasıyla öz saygısını arttıran bireylerin popülist politikaları çok daha fazla destekleme eğiliminde olduğu tespit edilmiştir (Marchlewska vd., 2017: 152-154). Araştırmacıların 2016 yılında Birleşik Krallık'ta ve ABD'de gerçekleştirdiği çalışmalar, gruplar ile kurulan bağın yoğunluğu ve toplumsal kimliğinin algılanışı hususlarının popülist politikaları destekleme oranını güçlü bir biçimde etkilediğini ortaya koymuştur. Nitekim, 2016 yılında Birleşik Krallık'ta gerçekleştirilen AB Referandumunda -kamuoyunda bilinen adıyla Brexit- ayrılıkçı bir politika benimseyen Birleşik Krallık Bağımsızlık Partisi'nin (UKIP) iktisadi çıkarlar, ulusal menfaatler ve göçmen karşıtlığı temelinde şekillenen popülist propagandasının yurttaşlar üzerindeki etkisini analiz eden çalışma neticesinde Birleşik Krallık toplumsal kimliği üzerinden kendisini tanımlayan ve

ülkelerinin (iç grupların) AB (dış grup) karşısında dezavantajlı olduğunu düşünen fertlerin söz konusu popülist retoriği benimseme eğiliminde olduğu gözlemlenmiştir (Marchlewska vd., 2017: 154-158). Bununla birlikte, ABD vatandaşı 407 katılımcının yer aldığı çalışmanın verileri değerlendirildiğinde, Donald Trump'ın popülist politikalarını desteklemek ile milliyetçi kimlik bağlılığı ve grup aidiyetliği ekseninde göreceli yoksunluk bunalımına sahip olmak arasında güçlü ilişki olduğu ortaya konmuştur (Marchlewska vd., 2017: 158-160).

Dolayısıyla, toplumsal kimliklerinin mevcut durumda hak ettiği değer ve güce sahip olmadığını düşünen fertler, popülizmin halk merkezci, seçkin karşıtı ve otoriter niteliklerini benimseme yöneliminde olduğu argümanı ileri sürülebilir. Bu bağlamda, milliyetçi toplumsal kimlik ve grup aidiyetliği inşasını göçmenler ve dış güçler ekseninde inşa eden popülist lider Trump önemli bir örnek olarak ortaya çıkmaktadır. Öyle ki Trump, ABD toplumunun çoğunluğunu oluşturan yoksul ve orta sınıfın karşılaştığı ekonomik krizlerin gerekçesini düzensiz göçmen akınına bağlayarak, söz konusu sınıflara mensup bireyler arasındaki narsisistik eğilimleri teşvik eden bir söylem benimsemiştir.

Engin Geçtan'a göre (2010: 62-64), geleneksel toplumsal yapıların derinden sarsıldığı ve yaşamın her kertesinde artan belirsizliklerle karşılaşan bireyler arasında duygusal gerilemeye işaret eden kolektif regresyon ve buna bağlı olarak narsisistik eğilimler ortaya çıkabilmektedir. 2008 Ekonomik Krizi'nin yaratmış olduğu çözülmelerden derin bir biçimde etkilenen kitlelere seslenen Trump ise kolektif narsisizmi teşvik eden bir strateji ile seçim zaferi elde etmiştir. 2016 yılı tarihli seçim kampanyası sürecinde ve Başkanlık görevini üstlendiği 2017-2021 yılları arasında "Yeniden Büyük Amerika" sloganını sıklıkla kullanan Trump, böylelikle kaybeden bir ulus algısı inşa ederek göreceli yoksunluk bunalımı ile kolektif narsisizmi gündeme getiren bir yaklaşım içerisinde olmuştur: "Bu ülkenin başında büyük bir dert var. Artık kazanmıyoruz. Çin'e yenildik. Meksika'ya hem ticaretle hem de sınırda yenildik. Rusya'ya, İran'a ve Suudi Arabistan'a yenildik" (Trump, 2017: 27).

Popülist siyaset yapma biçimi ile kolektif narsisizm arasındaki ilişkiyi sorunsallaştıran Dorottya Lantos ve Joseph P. Forgas'ın 2017 ve 2018 yıllarında Macaristan'da gerçekleştirdiği çalışma, farklı ülkelerde ve kültürlerde benzer bulgulara ulaşılması bakımından önem arz etmektedir. Zira, anket yöntemi ile gerçekleştirilen ve toplamda 549 Macar yurttaştan elde edilen veriler ışığında sunulan analizler neticesinde popülist Fidesz hükümetinin Macar milli kimliği ve kültürel değerlerini temel alan aşırı milliyetçi ve muhafazakâr popülist politikalarının iç grup ile ilişkili olarak kolektif narsisizmi teşvik ettiği; AB ve küresel kuruluşlar olarak tasavvur edilen dış gruplara karşı ise düşmanlığı arttırdığını ortaya koymuştur (Lantos ve Forgas, 2020: 66-76). Popülizm ile kolektif narsisizm arasındaki ilişkiyi araştıran Agnieszka Golec de Zavala ve

arkadaşlarının gerçekleştirdiği çalışmalar da benzer bulgulara işaret etmektedir. 2005 yılında ABD’de, 2006 yılında Meksika’da, 2007 ve 2008 yıllarında Polonya’da, 2008 yılının başlarında ise Birleşik Krallık’ta gerçekleştirdikleri saha çalışmaları neticesinde otoriter ve aşırı milliyetçilik eksenli grup aidiyetliğinin bireysel ve kolektif narsisizm ile güçlü münasebet içerisinde olduğu tespit edilmiştir (Golec de Zavala, 2009: 1080-1091).

3.2. Popülizmin Bilişsel ve Duygusal Boyutları

Psikoloji disiplininde çoğunlukla benimsenen tanıma göre biliş, bilginin zihin tarafından edinilmesi, işlenmesi ve kullanılmasına yönelik söz konusu olan psikolojik süreçleri tasvir etmektedir (Bullock ve Stallybrass, 1977: 109). Bireyin çevresindeki bir uyarıyı gözlemleme ve tepki verme sürecindeki düşünme, algı, hafıza ve dil gibi birçok unsuru içinde bulunduran biliş, siyaset psikolojisi çalışmalarında da önemli bir konum teşkil etmektedir (Cottam vd., 2017: 86). Popülizme yönelik siyaset psikolojisi alanındaki çalışmalar ise büyük oranda bireylerin bilgi işleme sürecinde başvurduğu çevre modeli ve sınıflandırmada siyasal ve toplumsal olanın niteliği, komplo teorileri ve duygusal etkiler temelinde analiz edilmiştir. Zira, antagonizmalar üzerinden şekillenen popülizm, bilişsel süreçlerin yanı sıra duygular aracılığıyla bireylerin siyasal ve toplumsal davranışlarına etki etmektedir.

Eleanor Rosch’a göre (1978: 28-30), insanların bilgiyi etkin bir biçimde işleyebilmesi için zihinsel olarak oluşturdukları çevre modeli ve sınıflandırmada iki temel ilke ön plana çıkmaktadır: en az zihinsel efor ile maksimum bilginin temin edilmesi ve içinde bulunulan çevresel koşullara uygunluk içerisinde olması. Martha Cottam’ın da işaret ettiği üzere, söz konusu sınıflandırmalar bireyin içinde bulunduğu çevresel koşullara ve konjonktüre bağlı olarak etnik, ulusal ve dini grupların oluşumuna sebebiyet vermektedir (Cottam vd., 2017: 93).

Bu bağlamda popülizm, mevcut siyasal, toplumsal ve ekonomik sorunları biz ve onlar, halk ve seçkinler, iyi ve kötü ekseninde basite indirgeyerek olabildiğince az zihinsel efor ile açıklamakta ve bireylerin içinde buldukları koşullara uygun argümanlar geliştirmektedir. Söz gelimi, Venezuela’ya yönelik uygulanan ABD ambargolarını ülkenin içinde bulunduğu derin ekonomik ve toplumsal krizi çözüme noktasında siyasal bir gerekçe olarak kullanan Maduro yönetimi, aynı zamanda emperyalistler olarak tanımladığı seçkinlere karşı popülist retoriğe sıklıkla başvurmuştur (De La Torre, 2017: 201-207). Bununla birlikte Maduro yönetimi, etnik (Latin Amerikalı) ve ulusal (Venezuelalı) kimlikleri dış grup eksenli bir minvalde konsolide etmeyi amaçlamıştır. Öte yandan, Fransa’da 1970’li yılların ikinci yarısında artan işsizlik oranları karşısında göçmen karşıtı popülist politikalar benimseyen Ulusal Birlik (Front National, FN) partisinin “İki milyon işsiz, iki milyon daha fazla göçmen

demektir!” yaklaşımı, biz ve onlar ayırımına dayalı popülist antagonizma aracılığıyla olabildiğince az zihinsel efor ile kitlelerin yönlendirilmesini gündeme getirmektedir (Nossiter, 2015).

Bununla birlikte, popülizm ile biliş arasındaki ilişkinin doğrudan ve evrensel bir mahiyete sahip olduğundan söz etmek de şu an için mümkün değildir. Nitekim, Cengiz Erisen ve arkadaşlarının 2019 yılında İtalya’da ve 2020 yılında Türkiye’de gerçekleştirdiği çalışmalar, zahmetli bilişsel etkinliklerde bulunma ve zevk alma ile popülist siyasal davranışlara eğilimli olma arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Bu bağlamda, katılımcıların karmaşık sorunlarla yüzleşme ve yenilikçi çözümler bulma konusundaki yeteneklerini ve zevklerini popülist siyaseti onaylama oranı ile birlikte değerlendiren çalışma neticesinde İtalya’da elde edilen verilerin zahmetli bilişsel etkinliklerden kaçınma ile popülizmi destekleme konusunda ters orantı sunduğunu fakat Türkiye’de elde edilen verilerin ise bu ilişkinin ihmal edilebilir düzeyde olduğunu göstermiştir (Coelho vd., 2018: 1871-1872; Erisen vd., 2021: 164-167). Öte yandan, ilgili çalışmada komplo teorilerine inanmak ile popülizmi desteklemek arasında pozitif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Erisen vd., 2021: 160-163).

Zira, komplo teorilerinin düşünsel yapısı ile popülizmin bireylere sunmuş olduğu antagonizma ortak biçimde problemlerin sorumlusu olarak “gizli” ya da “azınlık” güçlere işaret ederek öteki üzerinden grup içi dayanışmayı arttırmaktadır. Öyle ki, Bruno Castanho Silva ve arkadaşları da benzer biçimde komplo teorilerine inanma eğiliminde olan insanların bilhassa popülizmin temel niteliklerinden halk merkezilik ve seçkin karşıtlığını benimseme konusunda olumlu bir tavır içerisinde oldukları sonucuna ulaşmıştır (Silva vd., 2017: 433-438). Bununla birlikte, komplo teorilerine inanmak ve popülizmin seçkin karşıtlığı ile iyi ve kötü ikiliğini benimsemenin duygusal bir boyutu da olduğu aşikardır.

Sonuç

Ulusal ve küresel düzeyde var olan eşitsizlikler karşısında öfke, hınç ve adaletsizlik duygusuna kapılan bireylere seslenen popülizm, modern demokrasilerin gölgesinde, küresel eşitsizliğin derinleştiği bir süreçte yükselişe geçmiştir. 21. yüzyılın bir popülizm çağı haline gelmesi, siyasal, toplumsal ve iktisadi sistem karşısında taleplerini yeterli düzeyde gündeme getiremeyerek adeta bir gölge fenomen olarak ortaya çıkan ve çok çeşitli manipülasyonlar ile karşılaşan kitlelerin bir “kurtuluş arayışı” olarak değerlendirilebilir.

Temsili liberal demokrasilerin yapısal problemlerinin yaratmış olduğu bir sendrom olarak popülizm, geniş kitlelere statüko karşıtı kurgusal ve büyük oranda anti demokratik bir çağrıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, yönetimlerin güç sahibi azınlıklar tarafından kontrol edildiği ve çoğunluk olarak halkın iyi ile

ahlaklı kesimi temsil ettiğine yönelik benimsenen inanç doğrultusunda kurulu düzeni reddeden liderler ve gruplar ön plana çıkmaktadır. Kitlelerin öfkelerini söylem düzeyinde gündeme getiren, halkın sesi olduğu argümanı ile var olan derin problemleri yüzeysel bir minvalde değerlendiren liderler, söz konusu olumsuz duyguları manipüle ederek topluma yeni bir umut vadetmektedir. Liderler ile özdeşleşen gruplara bağlanan ve iç grup ile dış grup sınıflandırması neticesinde halk ve seçkinler gibi pratikte farklı biçimlerde karşılık bulabilecek soyut değerler inşa eden popülizm, destekçilerine asgari düzeyde zihinsel efor ile maksimum tatmin sunmaktadır.

Çalışmada da değinildiği üzere, gruplar ile kurulan bağın yoğunluğu ve toplumsal kimliğin algılanışı hususlarının popülist politikaları destekleme oranı ile pozitif ilişki içerisinde olduğu çeşitli saha araştırmalarda ortaya konmuştur. Pejoratif duygulara sahip öz saygı arayışındaki bireylere halk merkezci ve seçkin karşıtı bir biçimde güç ve otorite odaklı farklı grup ve kimlik aidiyetleri sunan popülizm, birçok çalışmada bireysel ve kolektif narsisizm kapsamında analiz edilmiştir. Zira, öfke ve adaletsizlik duygusuna sahip bireylere ideal ben tasavvurunda bulunan popülizm; büyüklenme, sınırsız başarı ve iktidar arzusu, özel ve tek olduğuna inanma, her şeye hakkı olduğuna inanma, kendi amaçlarına ulaşmak için karşısındakini kullanma, empati yoksunluğu, kıskançlık ve kibir gibi narsisizme yönelik DSM-5 ölçütlerini büyük oranda yansıtmaktadır.

Bu noktada, her popülist siyasetçinin yahut popülist politikaları destekleyen bireylerin narsisizm vakası olmadığını, narsisizmin psikolojik bir durum olduğundan ötürü ancak klinik değerlendirmeler sonucunda nihai olarak tespit edilebileceğini belirtmek önem arz etmektedir. Öte yandan, hali hazırda var olan siyaset psikolojisi eksenli çalışmalar göz önünde bulundurulduğu takdirde, narsistik özellikler gösteren bireylerin popülizme yönelik olumlu bir yaklaşım içerisinde olduğu çeşitli çalışmalarda tespit edilmiştir. İlgili çalışmaların farklı kültürel değerler ve konjonktürel değişkenler kapsamında derinleştirilmesi söz konusu literatürün gelişimine katkı sağlayacaktır.

Nihayetinde, kimlik siyasetinin eşitlikçi ve özgürlükçü olmayan bir biçimini sunan popülizm, mevcut yapısal sorunları gündeme getiren anti demokratik bir sendromdur. Söz konusu sendromun çözümü, sağ popülist hareketlerin sol popülist hareketler ile dengelenerek kitlelerde biriken öfke, hınç ve adaletsizlik duygularının narsistik bir söylem aracılığıyla teşvik edilmesi neticesinde değil ancak bireylerin ideal-ben arayışlarını hoşgörü temelinde gerçekleştirilmesini olanaklı kılan çoğulcu, katılımcı, şeffaf ve eşitlikçi siyasal ile toplumsal yapıların inşası ile mümkün olacaktır.

Kaynakça

- Ak Parti (2014). <https://www.akparti.org.tr/haberler/basbakan-erdogan-in-8-temmuz-tarihli-tbmm-grup-toplantisi-konusmasinin-tam-metni/> (20.08.2022).
- Akkerman, Tjitske (2003), "Populism and Democracy: Challenge or Pathology?", *Acta Politica*, 38: 147-159.
- Albertazzi, Daniele ve Duncan McDonnell (2008), "Introduction: The Sceptre and the Spectre", Albertazzi, Daniele ve Duncan McDonnell (Der.), *Twenty-First Century Populism: The Spectre of Western European Democracy* (New York: Palgrave Macmillan): 1-11.
- Arato, Andrew (2015), "Political Theology and Populism", De La Torre, Carlos (Der.), *The Promise and Perils of Populism: Global Perspectives* (Lexington: University of Kentucky Press): 31-58.
- Arditi, Benjamin (2010), *Liberalizmin Kıyılarında Siyaset: Farklılık, Popülizm, Devrim, Ajitasyon* (İstanbul: Metis Yayıncılık) (Çev. Emine Ayhan).
- Arıboğan, Deniz Ülke (2020), "Politik Karar, Tutum ve Davranışlarımızı Bireyselden Toplumsala Uzanan Bir Yelpazede Anlama ve Açıklama Kılavuzu Olarak Politik Psikoloji", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10: 37-62.
- Brown, Wendy (2018), *Halkın Çözülüşü: Neoliberalizmin Sinsi Devrimi* (İstanbul: Metis Yayıncılık) (Çev. Barış Engin Aksoy).
- Bullock, Alan ve Oliver Stallybrass (1977), *The Harper Dictionary of Modern Thought* (New York: Harper & Row).
- Canovan, Margaret (1999), "Trust the People! Populism and Two Faces of Democracy", *Political Studies*, 47 (1): 2-16.
- Coelho, Gabriel Lins de Holanda, Paul H. P. Hanel ve Lukas J. Wolf (2020), "The Very Efficient Assessment of Need for Cognition: Developing a Six-Item Version", *Assessment*, 27 (8): 1870-1885.
- Collier, Ruth Berins ve David Collier (2002), *Shaping the Political Arena: Critical Junctures, the Labor Movement, and Regime Dynamics in Latin America* (Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press).
- Conway, John F. (1978), "Populism in the United States, Russia, and Canada: Explaining the Roots of Canada's Third Parties", *Canadian Journal of Political Science*, 11 (1): 99-124.
- Cottam, Martha L., Elena Mastors, Thomas Preston ve Beth Dietz (2017), *Siyaset Psikolojisine Giriş* (Ankara: BB101 Yayınları) (Çev. Mesut Şenol).
- Çarkoğlu, Ali, Ezgi Elçi, Fatih Erol ve Cansu Paksoy (2022), "Popülizm Teorileri Işığında Türkiye'de Popülizmin Tarihsel Gelişimi: Siyasi Partiler Üzerine Bir İnceleme", *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22 (1): 323-348.
- Çin, Gökhan (2019), "Amerikan Emperyalizminin Latin Amerika'daki Son Örneği: Bolivarcı Venezuela Cumhuriyeti'nde Yaşanan Kriz", *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8: 1-38.
- De La Torre, Carlos (2017), "Populism in Latin America", Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ve Pierre Ostiguy (Der.), *The Oxford Handbook of Populism* (Oxford: Oxford University Press): 195-213.
- Durgun, Şenol (2005), *Batı Demokrasilerinde ve Türkiye'de Parlamenter Yapılar ve Parlamenterlerin Temsil Gücü* (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık).
- Enyedi, Zsolt (2018), "Democratic Backsliding and Academic Freedom in Hungary", *Perspectives on Politics*, 16 (4): 1067-1074.

- Erisen, Cengiz, Mattia Guidi, Sergio Martini, Selin Toprakkiran, Pierangelo Isernia ve Levente Littvay (2018), "Psychological Correlates of Populist Attitudes", *Advances in Political Psychology*, 42 (1): 149-171.
- Finchelstein, Federico (2021), *Faşizmden Popülizme* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Ali Karatay).
- Gallie, Walter Bryce (1956), "Essentially Contested Concepts", *Proceeding of the Aristotelian Society*, 56: 167-98.
- Germani, Gino (1978), *Authoritarianism, Fascism and National Populism* (New Brunswick, NJ: Transaction Books).
- Golec de Zavala, Agnieszka Golec, Aleksandra Eidelson, Eidelson Roy ve Nuwan Jayawickreme (2009), "Collective Narcissism and Its Social Consequences", *Journal of Personality and Social Psychology*, 97 (6): 1074-1096.
- Golec de Zavala, Agnieszka Golec, Karolina Dyduch-Hazar, Dorottya Lantos (2019), "Collective Narcissism: Political Consequences of Investing Self-Worth in the Ingroup's Image", *Political Psychology*, 40: 37-74.
- Hennessy, Alistair (1969), "Latin America", Ionescu, Ghita ve Ernest Gellner (Der.), *Populism: Its Meaning and National Characteristics* (London: The Macmillan Company): 28-61.
- Hermet, Guy (2013), "Foundational Populism", Gherghina, Sergiu, Sergiu Mişcoiu ve Sorina Soare (Der.), *Contemporary Populism: A Controversial Concept and Its Diverse Forms* (Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing): 84-113.
- Heywood, Andrew (2012), *Political Ideologies: An Introduction* (London: Palgrave Macmillan).
- Hirigoyen, Marie-France (2021), *Narsisistler İktidarda* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Ayşen Gür).
- Hogg, Michael A. (2004), "Social Categorization and Group Behavior", Brewer, Marilynn B. ve Miles Hewstone (Der.), *Self and Social Identity* (Malden, MA: Blackwell Publishing): 203-301.
- Huddy, Leonie, David O. Sears ve Jack S. Levy (2013), "Introduction: Theoretical Foundations of Political Psychology", Huddy, Leonie, David O. Sears ve Jack S. Levy (Der.), *The Oxford Handbook of Political Psychology* (New York: Oxford University Press): 23- 58.
- Kalaycıoğlu, Ersin (2021), *Halk Yönetimi: Demokrasi ve Popülizm Çatışmasında Dünya* (Ankara: Efil Yayınevi).
- Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ve Pierre Ostiguy (2017), "Populism: An Overview of the Concept and the State of the Art", Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ve Pierre Ostiguy (Der.), *The Oxford Handbook of Populism* (Oxford: Oxford University Press): 1-24.
- Kazin, Michael (2016), "How Can Donald Trump and Bernie Sanders Both Be 'Populist'?", <https://www.nytimes.com/2016/03/27/magazine/how-can-donald-trump-and-bernie-sanders-both-be-populist.html> (30.05.2022).
- Keyman, Emin Fuat (1999), *Türkiye ve Radikal Demokrasi: Modern Zamanlarda Siyaset ve Demokratik Yönetim* (İstanbul: Bağlam Yayıncılık).
- Krastev, Ivan (2015), "The Age of Populism: Reflections on The Self-Enmity of Democracy", *European View*, 10: 11-16.
- Laclau, Ernesto (1977), *Politics and Ideology in Marxist Theory* (London: New Left Books).
- Laclau, Ernesto (2007), *Popülist Akıl Üzerine* (Ankara: Epos Yayınları) (Çev. Nur Betül Çelik).
- Lantos, Dorottya ve Joseph P. Forgas (2020), "The role of Collective Narcissism in Populist Attitudes and the Collapse of Democracy in Hungary", *Journal of Theoretical Social Psychology*, 5 (2): 65-78.
- Lasch, Christopher (1991), *The True and Only Heaven: Progress and Its Critics* (New York: W. W. Norton).

- Lepore, Jill (2010), *The Whites of Their Eyes: The Tea Party's Revolution and the Battle Over American History* (Princeton, NJ: Princeton University Press).
- Lipset, Seymour Martin (1960), *Political Man: The Social Bases of Politics* (Garden City, NY: Doubleday and Company, Inc).
- MacDonald, David B. (2022), "An Antipodean Populism? Winston Peters, New Zealand First, and the Problems of Misclassification", Oswald, Michael (Der.), *The Palgrave Handbook of Populism* (Cham: Palgrave MacMillan): 69-84.
- Marchlewska, Marta, Aleksandra Cichocka, Orestis Panayiotou, Kevin Castellanos ve Jude Batayneh (2017), "Populism as Identity Politics: Perceived In-Group Disadvantage, Collective Narcissism, and Support for Populism", *Social Psychological and Personality Science*, 9 (2): 151-162.
- Markou, Grigoris (2017), "The Left-wing Populist Revolt in Europe: SYRIZA in Power", *Journal for Politics, Gender and Culture*, 14 (1): 148-154.
- Mavrozacharakis, Emmanouil, Stylianos Ioannis Tzagkarakis ve Dimitrios Kotroyannos (2017), "Mediterranean Left-Wing Populism: The Case of SYRIZA", *European Quarterly of Political Attitudes and Mentalities*, 6 (2): 40-53.
- Moffitt, Benjamin (2016), *The Global Rise of Populism: Performance, Political Style, and Representation* (Stanford, CA: Stanford University Press).
- Mouffe, Chantal (2015), *Demokratik Paradoks* (Ankara: Epos Yayınları) (Çev. A. Cevdet Aşkın).
- Mouffe, Chantal (2018), *Sol Popülizm* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Aybars Yanık).
- Mudde, Cas ve Cristobal Rovira Kaltwasser (2013), "Populism", Freedman, Michael, Lyman Tower Sargent ve Marc Stears (Der.), *The Oxford Handbook of Political Ideologies* (Oxford: Oxford University Press): 493-512.
- Mudde, Cas (2017), "Populism: An Ideational Approach", Kaltwasser, Cristobal Rovira, Paul Taggart, Paulina Ochoa Espejo ve Pierre Ostiguy (Der.), *The Oxford Handbook of Populism* (Oxford: Oxford University Press): 27-47.
- Müller, Jan-Werner (2018), *Popülizm Nedir?: Bir Deneme* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Onur Yıldız).
- Nesbitt-Larking, Paul, Catarina Kinnvall, Tereza Capelos ve Henk Dekker (2014), "Introduction: Origins, Developments and Current Trends", Nesbitt-Larking, Paul, Catarina Kinnvall, Tereza Capelos ve Henk Dekker (Der.), *The Palgrave Handbook of Global Political Psychology* (New York: Palgrave Macmillan): 3-16.
- Nossiter, Adam (2015), "For Marine Le Pen, Migration Is a Ready-Made Issue", <https://www.nytimes.com/2015/10/06/world/europe/for-marine-le-pen-migration-is-a-ready-made-issue.html> (02.06.2022).
- Oakeshott, Michael (1991), *Rationalism in Politics and Other Essays* (Indianapolis, IN: Liberty Fund).
- Oakeshott, Michael (1996), *The Politics of Faith and the Politics of Scepticism* (New Haven, CT: Yale University Press).
- Rodrik, Dani (2018), "Populism and the Economics of Globalization", *Journal of International Business Policy*, 1: 12-33
- Rosanvallon, Pierre (2008), *Counter-Democracy: Politics in an Age of Distrust* (Cambridge: Cambridge University Press) (Çev. Arthur Goldhammer).
- Rosch, Eleanor (1978), "Principles of Categorization", Rosch, Eleanor ve Barbara B. Lloyd (Der.), *Cognition and Categorization* (Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates): 27-48.
- Rosenblum, Nancy L. (2008), *On the Side of the Angels: An Appreciation of Parties and Partisanship* (Princeton, NJ: Princeton University Press).

- Rousseau, Jean Jacques (2020), *Toplum Sözleşmesi* (İstanbul: Koridor Yayıncılık) (Çev. Işık Ergüden).
- Rucht, Dieter (2019), "Right-Wing Populism in Context: A Historical and Systematic Perspective", Fitzi, Gregor, Jürgen Mackert ve Bryan S. Turner (Der.), *Populism and the Crisis of Democracy: Volume 2: Politics, Social Movements and Extremism* (Oxon: Routledge): 67-84.
- Schmitt Carl (1996), *The Concept of the Political* (Chicago: The University of Chicago Press).
- Schumpeter, Joseph A. (2003), *Capitalism, Socialism and Democracy* (London: Routledge).
- Sherif, Muzafer ve Carolyn W. Sherif (1969), *An Outline of Social Psychology* (New York: Harper & Row).
- Silva, Bruno Castanho Silva, Federico Vegetti ve Levente Littvay (2017), "The Elite Is Up to Something: Exploring the Relation Between Populism and Belief in Conspiracy Theories", *Swiss Political Science Review*, 23 (4): 423-443.
- Skenderovic, Damir (2021), "Populism: A History of the Concept", Heinisch, Reinhard, Christina Holtz-Bacha ve Oscar Mazzoleni (Der.), *Political Populism: Handbook of Concepts, Questions and Strategies of Research* (Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft): 47-64.
- Stanley, Ben (2008), "The Thin Ideology of Populism", *Journal of Political Ideologies*, 13 (1): 95-110.
- Stavrakakis, Yannis (2014), "The Return of 'The People': Populism and Anti-Populism in the Shadow of the European Crisis", *Constellations*, 21 (4): 505-517.
- Taggart, Paul (2004), "Populism and Representative Politics in Contemporary Europe", *Journal of Political Ideologies*, 9 (3): 269-288.
- Tajfel, Henri (1978), "Social Categorization, Social Identity, and Social Comparison", Tajfel, Henri (Der.), *Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (New York: Academic Press): 61-76.
- Tajfel, Henri ve John C. Turner (2005), "The Social Identity Theory of Intergroup Behavior", Jost, John T. ve Jim Sidanius (Der.), *Political Psychology: Key Readings in Social Psychology* (New York: Psychology Press): 367-390.
- Trump, Donald (2017), *Yeniden Büyük Amerika: Gücünü Kaybeden Amerika'yı Ayağa Kaldırmak* (İstanbul: Pegasus Yayıncılık) (Çev. İrem Sağlamer).
- Turner, John C. ve Rupert J. Brown (1978), "Social Status, Cognitive Alternatives and Intergroup Relations", Tajfel, Henri (Der.), *Differentiation Between Social Groups: Studies in the Social Psychology of Intergroup Relations* (New York: Academic Press): 201-234.
- Wardetzki, Barbel (2021), *Siyasette ve Toplumda Narsisizm, Ayartma ve İktidar* (İstanbul: İletişim Yayınları) (Çev. Deniz Cankoçak).
- Wiles, Peter (1969), "A Syndrome, Not a Doctrine", Ionescu, Ghita ve Ernest Gellner (Der.), *Populism: Its Meaning and National Characteristics* (London: The Macmillan Company): 166-179.
- Wodak, Ruth (2019), "The Micro-Politics of Right-Wing Populism", Fitzi, Gregor, Jürgen Mackert ve Bryan S. Turner (Der.), *Populism and the Crisis of Democracy: Volume 2: Politics, Social Movements and Extremism* (Oxon: Routledge): 11-29.
- Worsley, Peter (1969), "The Concept of Populism", Ionescu, Ghita ve Ernest Gellner (Der.), *Populism: Its Meaning and National Characteristics* (London: The Macmillan Company): 212-250.
- Zelizer, Julian E. (2017), "American Conservatism from Roosevelt to Johnson", Golz, Anna von der ve Britta Waldschmidt-Nelson (Der.), *Inventing the Silent Majority in Western Europe and the United States: Conservatism in the 1960s and 1970s* (Cambridge: Cambridge University Press): 19-37.